

www.hadith.net حاديث @hadhnet معارف حديث

www.hadith.net ————— حدیث نت ————— @hadithnet ————— معارف حدیث

جایگاه حدیث در علوم مختلف

مهدی مهریزی

ارزیاب: دکتر احمد غلامعلی	ویرایش علمی و فنی: دکتر محسن رفعت، محمد مهدی خوش قلب، محمد مهدی حیدری
طرح جلد: حسن فرزندگان	صفحه آرا: مهدی خوش رفتار اکرم

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث • چاپ: اول / ۱۳۹۸ • چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۵۰۰ • قیمت: ۳۳۰۰۰ تومان • شابک:

محل پخش

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۲۳

فاکس: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۷۱ / ص. پ ۴۴۶۸ / ۳۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹ تلفن: ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۵۴۵

شهری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) صحن کاشانی تلفن: ۵۵۹۵۲۸۶۲

<http://darolhadith.ir>

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قرآن و حدیث
مرکز پژوهش‌های اسلامی

www.hadith.net | حدیث‌نت | @hadithnet | معارف حدیث

جایگاه حدیث

در علوم مختلف

مهدی مهریزی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی

سخن مستنا

«متنا» عنوان مجموعه «متون تدوینی نشر مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث» است. این متون از آغاز تأسیس مرکز- سال ۱۳۸۳- تاکنون به عنوان منابع درسی دانشجویان در مقاطع کارشناسی و ارشد همواره تدریس شده است. بخشی از متون آموزشی مرکز، توسط ناشران دانشگاهی، مانند سمت، منتشر شده است، از سال ۱۳۹۵ مرکز تصمیم گرفته تا همه منابع درسی را به دو صورت ذیل آماده و منتشر نماید:

دربس نوشتار

این اصطلاح به متونی اطلاق می‌شود که استاد افزون بر تدریس،

معارف حدیثی مطلب دروس را قلبی نیز کرده است. حدیث نت

دربس گفتار

این عنوان به بخشی از جزوات آموزشی مرکز اطلاق می‌شود که به جهت فقدان متن مکتوب یا منبع مقبول در آن ماده درسی، همان گفتار استاد در تولید بسته‌های درسی چند رسانه‌ای، پیاده و پس از بازنویسی و تغییرات ویرایشی، برای تسهیل در مطالعات و آزمون، به صورت موقت منتشر می‌شود. امید است صاحبان این آثار فرصت یابند تا این درس گفتارها را به کتاب‌های منقح تبدیل نمایند.

شایان ذکر است که با توجه به فقر منابع در موضوعات کتاب‌ها و یا نگاه‌های نو صاحبان آثار، بسیاری از این جزوات در مراکز معتبر دانشگاهی و حوزوی در حال تدریس است.

از خوانندگان گرامی به جهت برخی کاستی‌های احتمالی در ویرایش و یا استنادها، که از ناحیه مرکز- و نه صاحبان آثار- رخ داده، صمیمانه عذر خواهیم.

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۱

درس اول: تعریف علوم حدیث و شاخه‌های آن

قرآن و حدیث، و دانش‌های پیرامون آن دو.....	۱۳
شاخه نخست: علم ارزیابی صدور.....	۱۴
الف - بررسی سندی.....	۱۴
ب - نقد متن.....	۱۵
شاخه دوم: قواعد فقه الحدیث.....	۱۶
شاخه سوم: مصطلح الحدیث.....	۱۷
دسته‌بندی اصطلاحات حدیثی.....	۱۸
شاخه چهارم: تاریخ حدیث.....	۱۸
شاخه پنجم: فلسفه حدیث و علوم حدیث.....	۱۹
موقعیت درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» در میان مباحث علم الحدیث.....	۲۰
مباحث مطرح شده در این درس.....	۲۱
الف - رابطه حدیث با قرآن.....	۲۱
معارف حدیث در معارف اسلامی.....	۲۱
ج - نقش حدیث در علوم اسلامی.....	۲۱
د - حجیت خبر واحد.....	۲۱
منبع‌شناسی.....	۲۲

درس دوم: رابطه حدیث با قرآن (۱)

دیدگاه‌های مختلف در مورد رابطه حدیث با قرآن.....	۲۴
دیدگاه نخست: نظر مشهور مسلمانان.....	۲۵
دیدگاه دوم: نظر اخباری‌ها یا اهل حدیث.....	۲۵
دیدگاه سوم: عدم نیاز به حدیث (قرآن‌بستگی).....	۲۵
دیدگاه چهارم: نظریه علامه طباطبایی.....	۲۶
نقد و بررسی نظریه‌های پیرامون رابطه حدیث با قرآن.....	۲۷
نقد دیدگاه اخباریون (اصالت حدیث و عدم حجیت ظاهر قرآن).....	۲۷
دلایل اخباری‌ها بر قابل فهم نبودن قرآن بدون حدیث.....	۳۰
دلیل نخست.....	۳۱
دلیل دوم.....	۳۱
پاسخ دلیل نخست.....	۳۲
روایات دال بر جواز مراجعه مستقیم به قرآن.....	۳۴
پاسخ دلیل دوم اخباری‌ها.....	۳۷

درس سوم: رابطه حدیث با قرآن (۲)

منشأ و خاستگاه دیدگاه «قرآنیون» در دوره معاصر.....	۴۱

۴۱	تاریخچهٔ پیدایش دیدگاه «قرآنیون» در دورهٔ معاصر
۴۲	دیدگاه سید احمدخان هندی
۴۲	دیدگاه چراغعلی، شاگرد سید احمدخان هندی
۴۳	دیدگاه محمد توفیق صدقی
۴۴	دیدگاه احمد صبحی منصور
۴۶	نتیجهٔ دیدگاه «قرآنیون»
۴۷	نقد دیدگاه «قرآنیون»
۵۰	دیگر منتقدان حدیث

درس چهارم: رابطهٔ حدیث با قرآن (۳)

۵۳	دیدگاه علامه طباطبایی در بارهٔ رابطهٔ حدیث با قرآن
۵۵	دلایل قرآنی
۵۵	دلیل نخست: فصاحت و بلاغت قرآن
۵۶	دلیل دوم: نور و بیان بودن قرآن
۵۷	دلایل روایی
۵۷	نخستین دلیل: احادیث عرضه
۵۷	دومین دلیل: روایات ارجاع دهنده به قرآن
۵۹	سومین دلیل: روایات نفی کنندهٔ ایهام از قرآن
۵۹	نقد نظریهٔ علامه طباطبایی
۶۱	نقد دلیل دوم قرآنی علامه: نور و بیان بودن قرآن
۶۱	نقد دلیل سوم قرآنی علامه: دعوت به تدبیر در آیات قرآن
۶۲	نقد دلیل اول روایی علامه: احادیث عرض و اشکال دور

درس پنجم: نظریهٔ «اصالت قرآن و حجیت حدیث»

۶۵	بررسی اشکالات مطرح شده بر نظریهٔ علامه طباطبایی
۶۸	ترجیح نظر علامه طباطبایی در مورد «رابطهٔ حدیث و قرآن»
۶۸	جایگاه و کارکرد حدیث
۶۹	۱. بیان تفصیلی مسائل اعتقادی
۶۹	۲. فهم تفصیل احکام و مسائل فقهی
۷۰	۳. بیان تفصیل مسائل تاریخی
۷۰	۴. بیان بطون قرآن
۷۱	۵. بیان تأویل آیات
۷۱	۶. بیان جری و تطبیق آیات
۷۲	۷. آموختن روش تفسیر قرآن
۷۲	اشکالی دیگر بر نظریهٔ علامه طباطبایی و نقد آن
۷۳	نکته
۷۴	نقد نظر مشهور
۷۵	اشکالی دیگر به علامه

درس ششم: نقش و قلمرو حدیث در معارف دینی و علوم اسلامی (۱)

۷۷.....	معارف دینی و علوم اسلامی.....
۷۸.....	انواع نگرش‌ها به حدیث.....
۷۸.....	۱. نگرش قدسی.....
۷۸.....	۲. نگرش تمدنی.....
۷۹.....	۳. نگرش میراثی.....
۸۲.....	قلمرو معارف حدیثی.....
۸۲.....	دیدگاه‌ها درباره قلمرو دین.....
۸۳.....	راه‌های دستیابی به قلمرو معارف حدیثی.....
۸۴.....	۱. بررسی محتوای احادیث.....
۸۴.....	۲. تحلیل قرآن.....
۸۴.....	۳. مراجعه به کتاب‌های حدیثی و دقت در تبویب آنها.....

درس هفتم: قلمرو معارف حدیثی با مراجعه به کتاب‌های حدیثی و دقت در تبویب آنها

۸۷.....	کتاب الکافی.....
۸۹.....	کتاب الوافی.....
۹۰.....	کتاب بحار الأنوار.....
۹۱.....	تفاوت بحار الأنوار با جوامع حدیثی پیشین.....
۹۲.....	کتاب الحیة.....
۹۳.....	نقش دانش محدث و نیازها و تحولات فکری، اجتماعی و سیاسی عصر او در تدوین کتب حدیثی.....
۹۵.....	نگاه به دین و تأثیر آن در تبویب نگارش‌های حدیثی.....
۹۶.....	انتظار درست از دین و منابع دینی.....
۹۷.....	دسته‌بندی معارف حدیثی.....

درس هشتم: نقش و قلمرو حدیث در معارف دینی و علوم اسلامی (۲)

۹۹.....	نکاتی در تکمیل مطالب دو درس گذشته.....
۹۹.....	نکته اول: روایات دال بر قلمرو حدیث.....
۱۰۱.....	نکته دوم: محتوای حدیث، مشابه محتوای قرآن.....
۱۰۲.....	نکته سوم: سنت ثبوتی و اثباتی.....
۱۰۳.....	دسته‌بندی موضوعات حدیثی.....
۱۰۴.....	۱. مسائل اعتقادی.....
۱۰۴.....	۲. مسائل طبیعی و تکوینی.....
۱۰۴.....	۳. مسائل اخلاقی.....
۱۰۴.....	۴. مسائل مربوط به آداب و رسوم.....
۱۰۵.....	۵. مسائل فقهی.....
۱۰۵.....	۶. مسائل تاریخی و سیره‌ای.....
۱۰۶.....	رسالت دین، حدود عصمت و دایره علم غیب.....
۱۰۷.....	اهمیت حدیث.....

درس نهم: تأثیر حدیث بر علوم اسلامی

۱۰۹	درآمد
۱۰۹	تعریف علوم اسلامی
۱۱۰	نظر سید حسن صدر در باره علوم اسلامی
۱۱۱	نظر استاد محمدرضا حکیمی
۱۱۱	نظر شهید مرتضی مطهری
۱۱۲	تعاریف ممکن از علوم اسلامی
۱۱۲	تعریف اول
۱۱۲	تعریف دوم
۱۱۲	تعریف سوم
۱۱۳	تعریف چهارم
۱۱۴	تعریف مختار شهید مطهری
۱۱۴	تعریف مختار
۱۱۵	شاخه‌های علوم اسلامی و ارتباط آنها با حدیث
۱۱۵	تأثیر حدیث بر علم تفسیر
۱۱۶	شاهد اول
۱۱۷	شاهد دوم
۱۲۰	شاهد سوم

معارف درس دهم: حدیث و نسبت آن با علوم حدیث، علم کلام، علم اخلاق و علم فقه

۱۲۳	درآمدی بر نقش حدیث در تمدن اسلامی
۱۲۵	حدیث و نسبت آن با تفسیر
۱۲۵	تفکیک میان کتب معروف به «تفسیر اثری» و «تفسیر روایی»
۱۲۷	حدیث و نسبت آن با علوم حدیث
۱۲۷	علم رجال و تنوع کتاب‌های رجالی
۱۲۸	علم درایه و تنوع مباحث درایی
۱۲۹	حدیث و نسبت آن با علم کلام
۱۳۰	حدیث و نسبت آن با علم اخلاق
۱۳۱	حدیث و نسبت آن با علم فقه
۱۳۱	گونه‌های مختلف کتب فقهی

درس یازدهم: حدیث و نسبت آن با علوم اصول فقه، تاریخ و قصص، فلسفه و عرفان و ادبیات

۱۳۵	حدیث و نسبت آن با علم اصول فقه
۱۳۹	حدیث و نسبت آن با علم تاریخ و قصص
۱۳۹	کتب تاریخی مسلمانان
۱۳۹	الف - کتب مغازی
۱۳۹	ب - کتب سیره
۱۳۹	ج - کتب شمائل
۱۳۹	د - کتب قصص قرآن
۱۴۰	ه - کتب شرح شخصیت روات

۱۴۱	حدیث و نسبت آن با علوم فلسفه و عرفان
۱۴۲	حدیث و نسبت آن با ادبیات
۱۴۳	تأثیر حدیث بر لغت
۱۴۴	تأثیر حدیث بر نحو
۱۴۴	تأثیر حدیث بر شعر
۱۴۵	تأثیر حدیث بر امثال و حکم

درس دوازدهم: خبر واحد

۱۴۷	اهمیت بحث خبر واحد
۱۴۸	حجیت خبر واحد
۱۴۹	منابع مرتبط با بحث حجیت خبر واحد
۱۵۰	مخالفان حجیت خبر واحد
۱۵۱	ادله حجیت خبر واحد
۱۵۱	۱. ادله قرآنی
۱۵۲	الف - آیه نبأ
۱۵۲	ب - آیه نفر
۱۵۲	ج - آیه ذکر یا سؤال
۱۵۳	د - آیه کتمان
۱۵۳	ه - آیه اذن
۱۵۴	۲. ادله روایی حدیث @hadithnet حدیث زنت www.hadith.net
۱۵۴	الف - اخبار عاجیه
۱۵۶	ب - اخبار ترغیب
۱۵۷	ج - اخبار رجوع (روایات دال بر مرجعیت عالمان)
۱۵۸	د - اخبار تسلیم
۱۵۸	۳. دلیل عقل
۱۵۸	۴. اجماع
۱۵۹	۵. سیره عقلا
۱۵۹	نکته

درس سیزدهم: دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجیت خبر واحد

۱۶۲	دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجیت خبر واحد
۱۶۲	الف - فقهای متکلم: مخالفت با حجیت همه اخبار آحاد
۱۶۳	ب - دیدگاه اخباریون: موافقت با حجیت همه اخبار واحد
۱۶۴	ج - دیدگاه‌های میانی
۱۶۴	۱. دیدگاه مرحوم کاشف الغطاء رحمته الله علیه
۱۶۵	روایات مستحب
۱۶۵	روایات فقهی
۱۶۵	روایات اعتقادی
۱۶۶	۲. دیدگاه آیه الله خویی رحمته الله علیه
۱۶۶	روایات اعتقادی

- ۱۶۶ روایات تکوینی و تاریخی
- ۱۶۷ ۳. دیدگاه علامه طباطبائی رحمته الله علیه
- ۱۶۸ ۴. دیدگاه برخی فقهای معاصر

درس چهاردهم: دیدگاه عالمان اهل سنت در مورد حجیت خبر واحد

- ۱۷۰ و دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجیت خبر واحد در تفسیر قرآن
- ۱۷۱ دیدگاه اهل سنت در باب حجیت خبر واحد
- ۱۷۱ دیدگاه اول
- ۱۷۲ دیدگاه دوم
- ۱۷۲ دیدگاه سوم
- ۱۷۲ دیدگاه چهارم
- ۱۷۳ دیدگاه پنجم
- ۱۷۴ سه موضوع با محوریت خبر واحد
- ۱۷۴ موضوع اول: حجیت خبر واحد در روایات تفسیری
- ۱۷۶ دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجیت خبر واحد در تفسیر قرآن
- ۱۷۶ ۱. حجیت خبر واحد در تفسیر
- ۱۷۷ ۲. عدم حجیت خبر واحد در تفسیر
- ۱۷۹ ۳. تفصیل در حجیت روایات تفسیری
- ۱۸۱ معارفی دیدگاه عالمان شیعه در مورد حجیت خبر واحد در تفسیر قرآن

درس پانزدهم: حجیت خبر واحد در مباحث اعتقادی

- ۱۸۵ موضوع دوم: حجیت خبر واحد در مباحث اعتقادی
- ۱۸۷ قول اول
- ۱۸۸ قول دوم
- ۱۸۸ قول سوم
- ۱۸۹ قول چهارم
- ۱۸۹ قول پنجم
- ۱۹۰ قول ششم
- ۱۹۱ نظر شیخ مرتضی انصاری رحمته الله علیه در جمع بندی اقوال

درس شانزدهم: حجیت خبر واحد در مستحبات و آداب و رسوم

- ۱۹۶ تفاوت «اعتقاد» و «معرفت»
- ۱۹۷ نظریه مختار در حجیت خبر واحد در مباحث اعتقادی
- ۱۹۸ موضوع سوم: حجیت خبر واحد در مستحبات و آداب و رسوم
- ۱۹۹ روایات «مَنْ بَلَّغَ»
- ۲۰۱ ارزیابی روایات «مَنْ بَلَّغَ»
- ۲۰۲ نظر برگزیده
- ۲۰۵ فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

تاریخ علم و فلسفه علم، دو رشته نو بنیاد در حوزه علم در این سده اخیر است. این دو رشته، در گذشته به صورت مستقل مورد توجه عالمان و اندیشمندان نبود. نقطه مشترک این دو رشته، نگاه بیرونی به علم است؛ یکی از منظر تاریخی به علم می‌نگرد و دیگری از منظر تعقلی.

برای رشد و تعالی علوم و این‌که هر دانشی بر جای خود بنشیند و به اهداف منظور از آن برسد، پرداختن به این دو رشته علمی لازم و بلکه ضروری است. امروزه در مراکز آکادمیک جهان، در کنار تدریس هر رشته از علوم، تاریخ و فلسفه آن نیز تدریس می‌شود. در تاریخ هر علمی، چگونگی پیدایش، فراز و فرودها، تحولات، جریان‌های فکری مختلف، مکان‌های تأثیرگذار و قومیت‌های مؤثر بر آن علم و... مورد بررسی قرار می‌گیرد، و در فلسفه هر علمی، آن علم به عنوان یک پدیده، مورد مطالعه تعقلی قرار می‌گیرد و از چستی و چرایی آن و مسائلی از این دست بحث می‌شود. ماهیت آن علم، اهداف و مقاصد آن، نسبت آن با دیگر علوم، زبان آن و مسائلی از این دست، مباحث مهم فلسفه علم را تشکیل می‌دهند.

دانش حدیث به عنوان یکی از علوم ریشه‌دار و عمیق در فرهنگ اسلامی، از قاعده پیش‌گفته مُستثنا نیست و باید به تاریخ و فلسفه آن پرداخته شود.

در تاریخ حدیث، از مباحثی چون: چگونگی شکل‌گیری حدیث، کتابت و نقل، حوزه‌ها و مکاتب، پدیده جعل و وضع، مذاهب و حدیث، جنسیت و حدیث، مناہج محدثان، شرح حال راویان و... سخن می‌رود، و در فلسفه حدیث، از مباحثی چون: ماهیت حدیث، نسبت حدیث با قرآن، قلمرو حدیث، زبان حدیث، نسبت حدیث با علوم اسلامی و طرق احراز حجیت حدیث، بحث می‌شود.

به نظر می‌رسد در پسِ ذهن طراحان درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» با توجه به سرفصل‌های آن، پرداختن به برخی از موضوعات فلسفه حدیث بوده است؛ اگرچه چنین نامی برای آن انتخاب نکرده‌اند. البته برخی از سرفصل‌های این درس را می‌توان از منظر

تاریخ حدیث نیز مورد توجه قرار دارد.

سرفصل‌های عمده‌ای که برای این درس تعریف شده است، عبارت‌اند از:

- رابطه قرآن و حدیث
 - جایگاه حدیث در معارف دینی (قلمرو حدیث)
 - تأثیر حدیث بر علوم اسلامی
 - خبر واحد
- این چهار موضوع، تناسب اصلی را با فلسفه حدیث دارند و البته بحث تأثیر حدیث بر علوم اسلامی را می‌توان در دو وجه مطرح کرد: وجه تاریخ علم حدیث و وجه فلسفه علم حدیث. این کتاب، تحریر درس «جایگاه حدیث در علوم مختلف» برای مقطع کارشناسی ارشد مجازی دانشگاه قرآن و حدیث است که در سال ۱۳۹۲ با صبغه «فلسفه حدیث» تدریس شده است.

گفتنی است نویسنده، این درس را سال‌ها پیش، در دانشکده اصول الدین قم و نیز در دانشگاه قرآن و حدیث و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تدریس کرده بود و حاصل آن تجربه‌ها در این تدریس مجازی به کار گرفته شد.

در پایان، لازم می‌دانم از اساتید و دوستانی که در به ثمر نشستن این درس گفتار سهم داشته‌اند، تشکر کنم. به طور ویژه یاد می‌کنم از:

- حجة الاسلام والمسلمین دکتر مهدی غلامعلی به جهت اهتمام و پیگیری برای نشر این اثر؛
- حضرات آقایان: محسن رفعت، محمدمهدی حیدری و محمدمهدی خوش‌قلب به جهت ویرایش محتوایی و صوری این اثر؛
- آقای سید علی سیدابراهیمی به جهت اعمال اصلاحات ویرایشی.

والحمد لله

مهدی مهریزی

چهارشنبه ۵ اردیبهشت ۱۳۹۷، ۹ شعبان ۱۴۳۹ ق

۲۵ آوریل ۲۰۱۸ م